
VERES GÁBOR

EGY EGRI TUDOMÁNYOS KUTATÓINTÉZET TÖRTÉNETE A MAGYAR KATOLIKUS JOG ÉS ÁLLAMTUDOMÁNYI KAR SZOCIOGRÁFIAI INTÉZETÉNEK KUTATÁSAI (1946–1949)*

Egyetemi tervek és a tudományos kutatások a II. világháború után

Az egri líceum épületének több mint két és fél évszázados történetében mindig fontos volt a magas szintű oktatásra való törekvés. Azonban csak néhány korszakot jellemzett, hogy ehhez magas szintű, szervezett, tervszerű kutatómunka is kapcsolódott. Az egyik ilyen időszak a második világháború után volt, amikor ismét lehetőséget láttak az egyetemmé válásra, és ennek feltételeként a jogszabályok is a tudományos kutatást mint elvárást fogalmazták meg. A tanszékek mellett mai szóhasználattal kutatóintézeteket hoztak létre, melyek közül a Szociográfiai Intézet a megszüntetésig rendelkezésre álló alig három évben országosan is elismert volt a hazai tudományos életben.

Az Egri Jogakadémia működésében a II. világháborút követően jelentős változások következtek be. Újra előkerült az egyetemmé válás gondolata, melynek előkészítésére már 1945 őszén felmerült a karok létrehozása. Tóth József dékán 1945 decemberében készített először tervezetet a háromfakultásos Egri Katolikus Eszterházy Tudomány Egyetemről,¹ melyet a későbbiekben tovább bővített, és négy kar létesítésével számolt. Az egri tudományegyetem tervezetében 1946-ban szereplő karok:² Közigazgatástudományi, Közgazdaságtudományi, Hittudományi és Társadalomtudományi voltak.

A Társadalomtudományi Karon (Facultas scientiarum socialium) a tanulmányi idő 8 félév lett volna, és a társadalomtudományi államvizsga után elérhető doktorátus nem képesítő, hanem csupán tudományos fokozatként szerepelt a tervekben. A dékán tíz tanszékkal számolt: 1. társadalombölcselet (szociálfilozófia), 2. társadalomerkölcsstan (szociáletika), 3. társadalomtan (szociológia), 4. társadalomrajz (szociográfia), 5. általános szociálpolitika, 6. ipari szociálpolitika, 7. mezőgazdasági szociálpolitika, 8. társadalombiztosítási

* A tanulmány elkészítését az EFOP-3.6.1-16-2016-00001 „Kutatási kapacitások és szolgáltatások komplex fejlesztése az Eszterházy Károly Egyetemen” című pályázat támogatta.

1 Magyar Nemzeti Levéltár Heves Megyei Levéltára (a továbbiakban: MNL HML) VIII – 1/a/3, *Szecsó Károly*: Egri egyetemi tervek az 1945 és az 1948 közötti években. Archívum. A Heves Megyei Levéltár Közleményei 14. (1996) 198.

2 MNL HML VIII – 1/a/3 Átszervezések katolikus jogakadémiává. Az egri tudományegyetem létesítésének tervezete.

jog, 9. társadalomstatisztika (szociálstatisztika), 10. társadalmi egészségtan (szociálhigiéna).

A tanszékek mellett az elméleti oktatáson túl gyakorlati képzést is nyújtottak volna, például a társadalomrajz mellé szociográfiai gyakorlatokat tervezett. A Vallás és Közoktatási Minisztérium rendelete³ azonban megakasztotta ezt a folyamatot. Bár az egyetem tervét a katolikus egyház is támogatta, a fenti rendelet értelmében kellett az oktatást átszervezni, és az új tervezetet dr. Czapik Gyula egri érsek terjesztette a Magyar Katolikus Püspöki Kar elé. A Püspöki Kar 1946. július 20-án, Budapesten tartott értekezletének jegyzőkönyvében olvashatjuk, hogy „államfői elhatározással kiadott szabályzat elvileg meghagyta a jogakadémiákat, s a vallás- és közoktatás-ügyi miniszter úr ehhez képest ama feltételekhez kötötte az egyházi és felekezeti jogakadémiák további működésének lehetőségét, ha a fenntartó egyházi hatóságok a jogakadémiákat a magas színvonalú jogászképzés érdekében 12 tanszékkal bíró jog- és államtudományi karokká átszervezik s a tanszékeket országos viszonylatban kitűnő hírnévnek örvendő tanárokkal töltik be”.⁴ Ezt a Kar és Mindszenty József hercegprímás, esztergomi érsek is megvalósítandónak tartotta, és egy 1946. augusztus 14-én kelt levélben az egri érsek már arról tájékoztatta Tóth József dékánt, hogy a „Püspöki Kar elfogadta, hogy az egri érseki jogakadémia ezentúl „Magyar Katolikus Jogakadémia néven a Magyar Püspöki Kar fennhatósága alatt álljon”. A későbbiekben az intézmény hivatalos neve Magyar Katolikus Jogakadémia Jog- és Államtudományi Kar volt.

Megkezdődött a tanszékvezetők kiválasztása és felkérése, melyről például dr. Csizmadia Andor egyetemi magántanár, szociális főfelügyelő dékánnak írt leveléből is értesülhettünk: „Szóbeli érdeklődésére tisztelettel közlöm, hogy meghívás esetén készséggel elvállalom – kari kiépítés reményében – az Egri Érseki Jogakadémián az alkotmányjog a közigazgatás elemeivel, illetve esetleg átmenetileg az alkotmánytan és közigazgatástan tanszékét, ha kinevezéskor biztosítva lesz részemre az a fizetési osztály és fokozat, amelyben kinevezésemkor leszek”.⁵ 1946. szeptember 15-én pedig már megkötötték a szerződést, Csizmadia Andort az alkotmányjogi tanszék nyilvános rendes tanárává nevezték ki. Az „új” intézmény első rendes ülésén pedig dr. Tóth Józsefet dékánná, dr. Csizmadia Andort prodékánná, dr. Perbíró Józsefet pedig kari jegyzővé választották.⁶

3 60.000/1946. (április 27.) VKM rendelet a karok tanulmányi és vizsgarendjének módosításáról.

4 MNL HML VIII – 1/a/3 Kivonat a Püspöki Kar 1946. évi július hó 20-án tartott értekezletének jegyzőkönyvéből.

5 MNL HML VIII – 1/a/3 Csizmadia Andor levele az Egri Érseki Jogakadémia Dékánjának.

6 MNL HML VIII – 1/a/3 4796/1946sz Csizmadia Andor kinevezése, 4555/1946 A rektor levele a miniszterhez a vezetők megválasztásáról.

A Szociográfiai Intézet megszervezése, tudományos programjának kialakítása

Dr. Csizmadia Andor kinevezésével valóban kiváló szakember érkezett Egerbe, aki nemcsak jó tanár, hanem szakterületének ismert kutatója is volt. Jogi végzettségét a Pázmány Péter Tudományegyetemen szerezte 1929-ben, majd Győrben a közigazgatás „minden ágában”⁷ működött (díjnok, számgyakornok, számtiszt, III. majd II. végül I. osztályú aljegyző). A második bécsi döntés után nagy fordulatot vett az élete. 1940 novemberétől a Belügyminisztérium Kolozsvárra rendelte ki aljegyzői minőségben, ahol a Népjóléti Ügyosztályt vezette, 1944-ben pedig rövid ideig Nagybánya polgármesterének is kinevezték.

A nyilas hatalomátvétel után nem vállalt állást a közigazgatásban, ez a döntés igen bölcsnek bizonyult, mert a későbbiekben – így az egri állás betöltésénél is – igazolnia kellett egy jogszabály alapján korábbi tevékenységét.⁸ Még a háborús években, 1944. márciusában habilitált a József Nádor Műszaki és Gazdasági Tudományegyetem Közgazdaságtudományi Karán, és habilitációját, magántanári kinevezését a vallás- és közoktatási miniszter májusban megerősítette.⁹

A háború után egy rövid győri közigazgatási szolgálat után a Népjóléti Minisztérium szociális főfelügyelőjévé nevezték ki, és ebben a minőségében kapott felkérést az egri tanári állásra.

Bár kiváló közigazgatási szakember volt, ez önmagában valószínűleg kevés lett volna ahhoz, hogy tudományos körökben is ismerjék, és egy intézmény fejlesztésénél, egyetemmel átalakításánál jelentős feladatot bízzanak rá. Csizmadia Andort mint kutatót is érdekelték szakterületének történeti vonatkozásai, egyetemes és hazai összefüggései. Egri felkérése előtt már önálló kötete jelent meg Győrben „A magyar városok kegyurasága” témában, Kolozsváron pedig a „Magyar városi jog” címmel. Ez utóbbi munkával megnyerte a városok országos szövetsége racionalizálási pályázatának első díját. Már nyomdában volt „A magyar közigazgatási jog” kézikönyve és két tudományos folyóirat a Győri és a Kolozsvári Szemle szerkesztése is a nevéhez fűződött ebben az időszakban.

A második világháború után a minisztérium részéről többször érte bírálólat a jogakadémiákon folyó oktatás színvonalát. Tudománytalannak és a korszak modern joganyagának oktatására képtelennek nevezve azokat. Bár a jogakadémiák tényyszerűen érveltek ez ellen, a rendeletben foglaltakat végre kellett hajtaniuk. Annak ellenére, hogy az átszervezés után az egyházi fenntartású akadémiáknak semmilyen anyagi támogatást nem ígért az állam. A fenti jogszabály az átszervezést éppen a minőségibb oktatással indokolta. Az egri karon létrejött a jogi ismeretek differenciált oktatására szakosodott 14 tanszék mellett nagyon fontosnak tartották a kutatást és a hallgatók erre és az önművelésre való serkentését. A területért felelős miniszter, Keresztúri Dezső felé jelezte az intéz-

7 MNL HML VIII – 1/a/3 Csizmadia Andor önéletrajza. Kelt: 1946. augusztus 8. Budapest.

8 5500/1946 NE számú rendelet.

9 56957/1944. IV. iktatószám alatt, Habilitáció megerősítése. Kelt: 1944. május 16.

mény fenntartója, hogy a tudományos kutatásba a hallgatók bevezetését és a tudományos kutatás intézményi előmozdítását megfelelő tanári kar alkalmazásával is tudják biztosítani. Így a tudományegyetemek jog- és államtudományi karaival megegyező módon képesek működni.

Az átalakítás részeként a kötelező tárgyak oktatási idejét a jogszabálynak megfelelően bővítették. Jelentős változást hozott, hogy ezeknél tárgyaknál hetente egy megbeszélő órát kellett beiktatni. Itt a hallgatók bővebb felvilágosítást és magyarázatot kérhettek, kérdéseket tehetek fel a tanárnak. Itt kellett alkalmat találni arra, hogy a hallgatók előrehaladásáról, az előadások megértéséről meggyőződjön az oktató. Szigorodott a vizsgarend is, az a hallgató, aki az év végén esedékes alapvizsgát a szeptemberi rendkívüli vagy legkésőbb az októberi póthatáridőig nem tette le, az egész évet köteles volt megismételni.

Igen nagy változás következett be az úgynevezett nem kötelező tantárgyaknál is, mellyel a fokozottabb szakképzést igyekeztek előmozdítani. E szerint minden hallgató köteles volt a főkollégiumokon kívül a harmadik és negyedik tanév folyamán az ajánlott kis-, ill. mellékkollégiumokból, gyakorlatokból, szemináriumokból legalább heti hét órát hallgatni. Ezek közül a szemináriumok és a kari kutatóintézetek célja volt a tudományos kutatásokba való bevezetés. Szemináriumot minden főtárgy oktatója köteles volt hirdetni az „arra alkalmas, kiválasztott” hallgatók részére a kar új szabályzata értelmében. A rendelet külön intézkedett arról, hogy a jogakadémiákon legalább egy filozófiai, egy történelmi és egy orvostani kollégium előadásra kerüljön. A rendelet jelentést kért a jogi karoktól a kis- és mellékkollégiumok terén eddig szerzett tapasztalatokról és esetleges javaslatokról. Egerből a kutatásoknak megfelelően a szociológia, szociálpolitika, bevezetés a népi jogkutatásba, szociográfia (népismerettan) tantárgyakat javasolták a rendeletben szereplőkön túl, hogy vegyék fel a kötelező kiskollégiumok közé.

A tudományos munkát erősítette. a szemináriumok mellett, az 1946/47. tanévben létrejött négy intézet is. Ezek közül az elsőt 1946 novemberében Csizmadia Andor szervezte meg. Az intézetek megszervezésére Mindszenty József bíboros, hercegprímás, esztergomi érsek levélben is reagált, melyben örömet fejezte ki a tudományos intézetek létrehozásával kapcsolatban, mely „alkalmat ad a tanároknak és a hallgatóknak az önálló tudományos továbbképzésre”. A Szociográfiai Intézet igazgatójává dr. Csizmadia Andort nevezték ki, aki az intézet célját az alábbiakban határozta meg: „A felvidéki vármegyék gazdasági, kulturális és szociális adatainak valamint a népi jogszokások gyűjtése, feldolgozása és községenként való közzététele, a hazai és a határokon kívül élő katolikus szórványok nyilvántartása, illetve a reájuk vonatkozó adatok feldolgozása, tudományos publikációk”.¹⁰

10 MNL HML VIII-1/0/3 1524/1947 Dr. Czapik Gyula érsek, a Katolikus Jogakadémia rektorának levele Mindszenty József esztergomi érsekhez Intézetek létesüléséről.

A Szociográfiai Intézet országosan elismert kutatási programjai

Szociográfiai Intézetében az akadémia megszűnéséig Csizmadia Andor, Tóth Zoltán György részvételével működött az a munkaközösség, mely a jogszokások gyűjtését is célul tűzte ki. De a kutatásba bevont hallgatók között olyan kiválóságokat is találhattunk, mint Kulcsár Kálmán későbbi Igazságügyminisztert, a Magyar Tudományos Akadémia rendes tagját.¹¹ Az Intézet először a barkók jogéletének a vizsgálatával, jogi szokásainak a felkutatásával foglalkozott. Az eredményekről dr. Tóth Zoltán György által írt kötetben olvashatunk, mely „A barkók öröklési jogszokásai” címet viselte, erről még a későbbiekben részletesebben is szólunk. Csizmadia Andor vezetésével az országos gyűjtésbe is bekapcsolódtak,¹² sajnos az anyag, melyet „Barkó községek” összefoglaló címmel küldtek be az Igazságügyi Minisztériumba ma már nem áll rendelkezésre.¹³ Nagyszabású előkészületek kezdődtek Pétervására szociográfiájának az elkészítése céljából, melyhez külső munkatársak bevonásával külön munkacsoport alakult. Az Intézetben folyó munkára felfigyeltek a Népjóléti Minisztériumban is.

Ezt jelzi az a tény is, hogy külön anyagi támogatásban is részesült az intézet és a munkálatok koordinálásához, adminisztrálásához egy titkárnői állás létesítéséhez is hozzájárultak. 1948 nyarán a minisztérium az intézetet bízta meg a dunántúli telepes községek vizsgálatával is, és az itt gyűjtött anyagot részletes tudományos elemzéssel és 50 táblával kísérvé készítették el és küldték fel határidőre Budapestre a népjóléti miniszternek.¹⁴ A gyűjtés a Sárközben és a székely telepesközségekben folyt, melyet az Országos Népkutató Központ is támogatott. Sajnálatos, hogy a nyomtatott kiadás megjelenésére már nem

11 Kulcsár Kálmán 1947–49 között volt Egerben joghallgató, tanulmányait az intézmény megszűntetése után a Pázmány Péter Tudományegyetemen fejezte be.

12 Az 1939-ben kezdődött országos gyűjtés az első, mely figyelembe vette mind a néprajz, mind a jogtörténet módszereit, eredményeit. A munka 1939-ben vette kezdetét, hivatalos aktusa az igazságügy miniszter 30.051/1939. számú rendelete: felhívás népi jogszokások és jogi hagyományok gyűjtésére. A Pázmány Péter Tudományegyetem Néprajzi Intézetét ekkor Györffy István vezette. Itt alakult meg az a munkacsoport, mely a tudományos előkészítést végezte. Tagjai voltak: Fél Edit és Szendrey Ákos mellett Bónis György, Papp László illetve Hofer Miklós táblabíró. Ez időben a felsorolt kutatók a téma legjelesebb szakértői, amit publikációk sora is igazolt. Szakmai irányításukkal került kidolgozásra az a kérdőív, mely alapján az adatfelvételezés az ország egész területén megtörtént. A gyűjtés célja többretekű. Jelen van ezúttal is a jogi cél, hiszen az igazságügyi tárcának szándékában állt a jogalkalmazásban felhasználni az eredményeket. Emellett szólni kell a politikai célzatról is, a fokozódó német terjeszkedéssel, a kultúrfőlény-elmélettel szemben magyar sajátosságokat hangsúlyozó kutatási eredményeket mutattak fel. Papp László: Jelentéstöredék az igazságügyminisztériumhoz beérkezett 95 db népi jogszokás s' jogi hagyomány gyűjtéséről. EA/13300 (Etnológiai Adattár a Néprajzi Múzeumban)

13 *Tárkány Szűcs Ernő*: Magyar jogi népszokások. Bp. 1981. 850–852.

14 Jogakadémia évkönyve II. Magyar Katolikus Jogakadémia. 60. Kézirat az Egri Főegyházmegyei Könyvtárban.

sikerült anyagi forrást szerezni. Szerencsére a tudományos munkák helyben tovább folytatódtak. A Szociográfiai Intézet falukutatást szervezett nemcsak Pétervásárán, hanem később Ivádon is. A Pétervására-monográfia a következő szerzők kutatási eredményeit foglalta volna össze:

Dr. Soós Imre: Községtörténet, Kálmán Béla: Földrajzi nevek, Varsányi László: Zenei élet, Bakonyi Ferenc: Emberi magatartások, Hamza Tibor: Művészeti emlékek Pétervásárán, Ringelhann Béla: Pétervására orvosi szemmel, Asztalos Márton: A község népessége, Nacsády József: A község mezőgazdasága, Urbán Miklós: Ipar-kereskedelem, Kovács László: Szellemi néprajz, Máday Lajos: A politikai közvélemény alakulása, Ösy József: Agrárszociális helyzet, szövetkezeti élet, Perbíró József: Gazdálkodás, Lovász János: A község fejlesztésének kérdései, Malán Mihály: A pétervásárai ember, Csizmadia Andor és Tóth Zoltán György: A község élete és jogszokásai.¹⁵

Sajnálatos tény, hogy a monográfia nem készült el a tervezett formában, az akadémia megszűntetése és a kutatógárda szétszóródása miatt. Az 1948–49-es tanév végére – mely az intézmény utolsó oktatási éve volt – befejezték Pétervására község szociográfiai adatainak összegyűjtését, és a mű kéziratosa a kisebb pótlásoktól eltekintve nyomdakészen állt.¹⁶ Kiadása azonban az intézmény megszűntetése miatt végleg elmaradt.¹⁷

A jogéletről összegyűjtött anyagrészt Csizmadia Andor 35 évvel a gyűjtést követően publikálta a Heves Megyei Levéltár Közleményeiben.¹⁸ A tanulmány a jogi tagolásnak megfelelően dologi, kötelmi, családi, öröklési és büntetőjogi fejezetekben csoportosítja az összegyűjtött anyagot. Az 1948-as pétervásárai gyűjtést 1949-ben Ivádon Csizmadia Andor jogakadémiai tanár, Acsády György, Kulcsár Kálmán joghallgató és Urbán Miklós adjunktus részvételével újabb követte. Az Intézet terepmunkájában ekkor már 15-20 hallgató vett részt rendszeresen, az említett két hallgató és dr. Urbán Miklós a kereskedelmi és váltójogi tanszék adjunktusa, valamint Urbánné Rácz Gabriella a Népjóléti Minisztériumból az Intézethez beosztott szociális titkár dolgoztak ekkor belső munkatársként. A részletes adatfelvétel a Nemzeti Múzeum Embertani Tára által folytatott vizsgálatok kiegészítésére indult, és az eredmények feldolgozása még folyt az intézmény megszűntetésekor. Ivád jogélete címmel ezt ugyancsak Csizmadia Andor publikálta 1979-ben. 1949 nyarán BÉlapátfalván, illetve Egerben és a környező

15 *Csizmadia Andor*: Pétervására jogéletéből. Archívum. A Heves Megyei Levéltár Közleményei 11. (1983) 64.

16 Egri Állami Jogakadémia Évkönyve 1948/49. 26. Kézirat a Főegyházmegyei Könyvtárban.

17 A 4.105/1949 Kormányrendelet 1949. augusztus 30. hatállyal szüntette meg a jogakadémiákat.

18 *Csizmadia A.*: Pétervására jogéletéből i. m. 64–81.

falvakban folytattak részletes adatgyűjtést a Szociográfiai Intézet munkatársai, melyek megszakadtak nyár végén, feldolgozásuk elmaradt. Az utolsó tanév során az Intézet olyan tanfolyamot és előadásokat is szervezett a Líceum épületében, melyen nemcsak hallgatók vehettek részt, hanem az intézményen kívülről is bekapcsolódhattak az érdeklődők. Gyűjtők részére általános szociográfiai tanfolyamot hirdettek, emellett budapesti előadók bevonásával több néprajzi előadássorozatot szerveztek.

A Szociográfiai Intézet kiadványai

A Szociográfiai Intézetben 1947-ben két munka látott nyomtatásban napvilágot. Az intézet kiadványsorozatának első száma „A szociográfiai alapismeretek vázlata” címet viselte Csizmadia Andor tollából.¹⁹ A munka kiváló tudománytörténeti kordokumentum ma is. A szerző először a szociográfia legjelentősebbnek tartott iskoláit tekintette át. A nemzetközivel kezdte, és először az orosz és az amerikai-angol kutatásokról, eredményekről tájékozódhatunk, közös fejezetben, ami azért is izgalmas, mert jelzi a háború utáni évek politikai helyzetét is. Nagy valószínűséggel a háború előtti időszakban a Szovjetunióban zajló szociográfiai kutatások még nem szerepeltek volna egy tudománytörténeti munka elején, ugyanakkor néhány év múlva, az 1950-es években, már az angolszász kutatásokat kerülték, pláne nem egy fejezetben az oroszok tevékenységével.

Nincs ugyanakkor „negatív diszkrimináció” a munkában, hiszen a német-osztrák szociográfia történeti előzményeit is megismerhetjük. Külön fejezet szól a nemzetközi kitekintésben a román szociográfia és kiemelten Dimitri Gusti, a bukaresti egyetem tanárának munkásságáról, elméletének és a monografikus módszernek a rendszeréről, mellyel Erdélyben is több falut vizsgált tanítványaival. A francia szociográfiából csak Henry Fayol tevékenységét vizsgálta egy rövid részben.

Nagyon alaposan kidolgozott a magyar kutatásokat, szociográfusokat feldolgozó fejezet, mely a határon túli magyarság eredményeinek külön teret szentelt. Láthatóan kiemelkedik az Erdélyről írt ismertetés, a falukutató táborok eredményei mellett a kolozsvári egyetem kutatóinak nagy hatása volt Csizmadia Andorra és rajta keresztül az egri szociográfiai intézet tevékenységre is. A Kolozsvári Egyetem jogtörténeti és jogbölcseleti tanszékeinek tanárai végeztek kiemelkedő munkát ezen a területen. Közülük is Bónis György volt nagy hatással Csizmadia Andorra, aki maga is készített kérdőívet és útmutatót a népi jogi hagyományok gyűjtéséhez, irányításával folytattak gyűjtéseket tanítványai Kalotaszegen.²⁰ Ennek a terepmunkának a feldolgozá-

19 A kiadvány a Magyar Népjóléti Minisztérium szociális tanfolyamainak anyagát összefoglaló könyvből volt különlenyomat.

20 *Csizmadia Andor: Szociográfiai alapismeretek vázlata.* Eger 1947. 23.

sát Tárkány Szűcs Ernő végezte el, és publikálta a Csizmadia által szerkesztett Kolozsvári Szemlében, illetve a Néprajzi Értesítőben²¹

A *Szociográfiai alapismeretek* című kiadványban az egeri Szociográfiai Intézet is szerepel, melynek írója, egyben az intézet vezetője és alapítója a célokat az alábbiak szerint foglalta össze:²²

1. Gyűjti a népi jogszokásokat, a nép jogi meggyőződését tanulmányozza, s vizsgálja, hogy a jogszabályok miként mennek teljesedésbe az életben, s így az életviszonyok javítása milyen jogi reformokat tesz szükségessé.
2. A kutatások más tudományágak képviselőinek a bevonásával kiterjednek egyes községek (városok) vagy községcsoportok jogi, társadalmi és gazdasági viszonyainak vizsgálatára abból a célból, hogy a tudományos vizsgálatok leszűrt eredményeit a gyakorlati élet is érvényesíthesse. Az Intézet egyes kormányzati ágak felkérésére működési körébe tartozó tudományos kutatómunkát elvállal s azt munkatársai segítségével elvégzi.
3. Az Intézet nyilvántartja az északi vármegyék (Heves, Borsod, Zemplén, Abaúj, Nógrád) állami és társadalmi berendezkedésének, gazdasági és kulturális életének különböző viszonylatokban való megvilágítására szükséges s a hivatalos és társadalmi szerveknél rendelkezésre álló adatokat.
4. Kiterjed az adatgyűjtés a nem magyar szuverenitás alatt élő magyar ethnikum társadalmi, gazdasági és kulturális viszonyaira is.

A hallgatók között érdeklődés mutatkozott a matyók vizsgálatára is. A szerző arról is tájékoztat, hogy elkezdte egy tanítványuk a mezőkövesdi házközösség szokásanyagát²³ és ezzel összefüggésben a matyók szokásjogát gyűjteni, a munkáról azonban további adatokat eddig nem találtam.

Még ugyancsak 1947-ben megjelent a Szociográfiai Intézet 2. kiadványa Tóth Zoltán György tollából.²⁴ A szerző fia dr. Tóth Józsefnek, aki 1930-tól az akadémia megszűnéséig dolgozott az intézményben mint a közigazgatási tanszék vezetője, s ő volt a jogakadémia utolsó dékánja. A jogi pályán a családi hagyományokat folytató Tóth Zoltán György Pécsen az Erzsébet Tudományegyetemen doktorált 1945-ben. Egy évig aljegyzőként dolgozott az egeri Polgármesteri Hivatalban. Az egeri kar két leginkább terhelt tanszéke a közigazdaságtani és a

21 *Tárkány Szűcs Ernő*: A kalotaszegi népi jogélet-kutatás. Néprajzi Értesítő 35. (1943) 1. sz. 253–254.

22 *Csizmadia A.*: Szociográfiai alapismeretek i. m. 29.

23 Uo. 30. Ezúton mondok köszönetet Szász Zoltánnénak, a Főegyházmegyei Könyvtár könyvtárosának, aki Csizmadia Andornak a líceumi kutatástörténet szempontjából fontos, de a könyvtár gyűjteményéből hiányzó kiadványát antikváriumban felkutatta és megvásárolta a könyvtár gyűjteménye számára.

24 *Tóth Zoltán György*: A barkók öröklési jogszokásai. Eger 1947.

magánjogi volt, ezért alkalmazták a magánjogi tanszéken tanársegédként két-éves időtartamra. A miniszteri jóváhagyás után esküjét 1946. december 15-én tette le, a tanszéken 1949. szeptember 30-ig volt alkalmazásban. Adjunktusi fokozatát 1948-ban szerezte meg, ezt követően szerződését három évvel meghosszabbították. Egy néprajzi csoport, a barkók irányában végezte vizsgálatait. Munkahelyének 1949-ben történt megszüntetése után kutatásai is félbemaradtak. A barkók családjogi szokásai címmel tervezte következő kötetét, de ennek további sorsa ezidáig ismeretlen. Tóth Zoltán György a magánjogi tanszéken dolgozott, ez a jogág ebben az időben még kodifikálatlan volt, ezzel magyarázható a jogszokások felé történő orientálódása. A barkók életét ekkor még számtalan jogszokás rendezte. A szerzőnek alapos néprajzi ismeretekkel is rendelkeznie kellett a téma vizsgálatához, melyet a könyv első fejezete tanúsít. A néprajztudomány korabeli állásának megfelelően szintetizálta a népcsoportról felderített eredményeket. Ennek ismeretében jelölte meg az etnikai csoport határait, amit azóta a tudományos eredmények módosítottak. A palóc kutatással²⁵ párhuzamosan jelent meg a *Barkóság és népe*²⁶ című monográfia, amely a legújabb kutatási eredményeket is figyelembe vette.

Tóth Zoltán György könyvében a maga korában rendelkezésre álló adatok, és a saját vizsgálatok összegzése után a barkóság határát a következő módon jelölte meg: délen BÉlapátfalva–Mikófalva községek vonala, nyugaton Domaháza, keleten Dédes, Tardona, Mályinka, északon pedig a Sajó vonala. Paládi Kovács Attila ettől nagyobb területet vizsgált. Északon és délen a Barkóság határa a két szerzőnél közel megegyezik. Északon Bánréve, délen Mikófalva, Bekölce a vitatott községek. Eltérés mutatkozik a keleti, de különösképpen a nyugati határvonal kérdésében. A vizsgálatok bővítették a Barkóságnak mondott területet, s a Gortva és a Tarna völgyében több községet vélnek ma már barkónak, mint a század közepén. A népcsoport ismertetést követő érdemi részben Tóth Zoltán György összehasonlító módszerrel tárja fel a barkók öröklési jogszokásait. A magyar nyelvterületen általánosnak ismert jogszokásokkal összevetve mutatja be a barkó jellegzetességeket az örökhagyó életében való osztás, a végrendeleti és törvényes öröklés, valamint az özvegyi jog témakörében. Sajnálatos, hogy a gyűjtésben és szakirodalmi tájékozottságban is alapos tanulmányoknak nem lett folytatása a barkók népi jogéletének más területein.

Epilógus: államosítás, megszüntetés

A Magyar Katolikus Jog- és Államtudományi Kar államosítására az 1948: XXXIII. tc értelmében 1948. július 1-én került sor. Az intézmény új neve Egri Állami

25 1967 novemberében Egerben, a Líceum épületében zajlott le az a tudományos konferencia, melyet követően 1968-tól megkezdődött a palóckutatás, az eredményeket 1988-ban a „Palócok” c. monográfia négy kötetében tették közzé.

26 *Paládi Kovács Attila: A barkóság és népe.* Borsodi Kismonográfiák 15. Miskolc 1982.

Jogakadémia lett. Az intézmény utolsó tanéve az 1948/49. volt. Csizmadia Andor oktatta ekkor a szociográfia mellett a legújabbkori egyetemes történelem tárgyat is heti négy órában. Az államosítás hatását és a politika viszonyok változást is jól jelzi az a levél, melyet az Intézet igazgatója a vallás- és közoktatási miniszternek írt,²⁷ ebben kéri a miniszter közbenjárását a szovjet illetékes minisztérium felé, hogy az Intézet kapja meg a legújabb, Szovjetunióra vonatkozó szociográfiai irodalmat. A tananyag szerkezete is jelentősen átalakult. A vallás- és közoktatási miniszter 1948. november 22–25-re az 1–2. éven oktatókat a tananyag megbeszélése céljából a Pázmány Péter Tudományegyetem Jog- és Közigazgatástudományi Karára rendelte.²⁸ Az államosított jogakadémiákra a tudományegyetemekről rendeltek ki szigorlati bizottságot. Így Egerben az utolsó tanév szigorlatait a Pécsi Tudományegyetem Jog- és Közigazgatástudományi Karának bizottsága bonyolította le, ahol az egri hallgatók igen jól szerepeltek.

A tanév során egy újabb kutatóintézetet is létrehoztak dr. Markos Olivér vezetésével. A Népi Jogkutató és Összehasonlítójogi Intézet céljaként a hazai és az európai, kiemelten a szomszédos országok gazdasági vonatkozású szabályainak a gyűjtését, a jogfejlődés hasonló eredményeinek az összevetését, a megegyezések vagy eltérések oknyomozó tudományos vizsgálatát tűzték ki. A kérészetű új intézet munkáját a Szociográfiai Intézettel együttműködve tervezte, illetve bekapcsolódott a Pázmány Péter Tudományegyetem szintén ekkor létrehozott Összehasonlítójogi Intézet munkájába, ahol a Szovjetunió magánjogi és gazdasági vonatkozású joganyagának összegyűjtését és tudományos feldolgozását tervezték. Az intézet Eger pincejogának részletes gyűjtését tervezte, melyhez Tóth Zoltán György segítségét kérték, de az adatok feldolgozására már itt sem kerülhetett sor.²⁹

A vallás- és közoktatási miniszter a hazai jogakadémiákat a 4.105/1949. rendeletével a tanév végén, augusztus 30-i hatállyal megszüntette. A Szociográfiai Intézet munkatársai az akadémia hallgatóival még a nyári hónapokban is gyűjtéseket folytattak, a kutatómunka augusztusban befejeződött, és az oktatók, hallgatók az ország más-más intézményeiben folytatták oktatói tevékenységüket, illetve fejezték be tanulmányaikat.

27 MOL HML VIII – 1/a/2 Csizmadia Andor levele a vallás- és közoktatási miniszternek. 1948. november 5.

28 208.096/1948. VI. rendelet. Jogakadémia évkönyve III. Egri Állami Akadémia Évkönyve 21.

29 Egri Állami Jogakadémia Évkönyve 1948/49. 32. Kézirat a Főegyházmegyei Könyvtárban.